

BOLESŁAW PRUS'UN "TAŞ BEBEK" ADLI YAPITI ÇERÇEVESİNDE POLONYA EDEBİYATINDA REALİZM

Malgorzata M. GAJDA*

Özet

Bolesław Prus'un "Taş Bebek" adlı romanı 19. yüzyıl Polonya realist romanının ulaştığı en büyük başarılarından biridir. Fonunda 19. yüzyıl Varşova'sının dokümanter biçimde yansıtıldığı, toplumsal sınıf ve kuşak temsili ilkeleri çerçevesinde yazılmış ve dönemin bilimsel olarak detaylı betimiyle zenginleştirilmiş roman, söz konusu döneme tanıklık eder niteliktedir. Ancak, Balzac ya da Tolstoy tipi klasik realist romandan pek çok açıdan farklılık göstermesi nedeniyle, roman türünün sonraki dönemlerdeki gelişimi açısından müjdecî bir yapıt olarak kabul edilebilir. Çünkü Prus, olayların, gerçek olguların - ki bu olgular tanrısal konumdaki anlatıcı-yazarın rolünün açık bir biçimde sınırlandırıldığı ve ruhsal faktörün vurgulandığı farklı iç ve dış perspektiflerden sunulur - kaotikliğini ve değişkenliğini yansıtmak durumunda olan rastlantısallığı temelinde açık ve geniş bir kompozisyon kurar.

Anahtar Sözcükler: Prus, Realizm, Roman, Doküman, Temsil, Biçimsel Yenilikçilik.

Abstract

Streszczenie

Realizm w Polskiej Literaturze w Ramach "Lalki" Bolesława Prusa

"Lalka" Bolesława Prusa to jedno z największych osiągnięć polskiej powieści realistycznej XIX wieku. Stworzona według zasady reprezentatywności klasowej i pokoleniowej, osadzona w dokumentalnych realiach Warszawy końca XIX wieku i

---

* Almanca Okutmanı, Mersin Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu.
margaretgajda@gmail.com

wzbogacona o naukowo precyzyjny koloryt tego okresu zyskuje status świadectwa epoki. Utwór ten, odbiegając jednak pod wieloma względami od klasycznej powieści realistycznej typu Balzaca czy Tolstoya, może być uważany za dzieło prekursorskie w dalszym rozwoju gatunku powieści. Prus buduje bowiem luźną i otwartą fabułę na zasadzie przypadkowości zdarzeń, mającej odzwierciedlać zmienność i chaotyczność zjawisk w rzeczywistości, które przedstawia z różnych perspektyw zewnętrznych i wewnętrznych przy wyraźnym ograniczeniu roli wszechwiedzącego narratora-autora, a uwypukleniu czynnika psychicznego.

Keywords Słowa Kluczowe: Prus, Realizm, Powieść, Dokument, Reprezentatywność, Nowatorstwo Formalne.

Realizm sanat ve edebiyatta, dış dünyanın insan akli ve duyularına uygun bir biçim içerisinde objektif olarak var olduğu inancı temelinde, gerçekliğin taklidini (mimesis) betimlemek için kullanılan bir terimdir. Realizm kavramı edebiyatta iki şekilde algılanır. Senkronik anlamdaki realizm, “sanatçının ‘nesnel’ dünyaya karşı hassasiyeti, nesne, insan ve günlük hayatı gözlemlene ve yaptığı gözlemleri sanatsal açıdan değerlendirme kabiliyeti” (Krzyżanowski, 1984: 331) sayesinde gerçek bir dünya hayali yaratma amacındaki yaratım yöntemidir. Diyakronik anlamdaki realizm ise pozitivizm döneminin Fransa’da başlayıp (19. yüzyılın 20’li yıllarında) 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa edebiyatını saran edebi bir akımdır. Stendhal’ın bilinen ifadesiyle, köy yolunda dolaşan ve kâh gökyüzünün mavisini, kâh yol kenarındaki su birikintisinin çamurunu yansıtan bir ayna olan roman, pozitivizm dönemi edebiyatını en kapsamlı biçimde ifade eden yazın türüdür.

Bu çalışmanın amacı, Bolesław Prus’un “Taş Bebek” (Lalka) adlı romanı temelinde, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Polonya romanında realizm yönteminin uygulanış biçimini incelemektir.

Realist yöntemle yansıtılan dünyaya ilişkin ilüzyonun temelini bu dünyanın, karakterlerin, olayların ve fonun tipik oluşuyla ifade edilen ve yapıtın biçimsel araçlarıyla bütüne dahil edilip derinleştirilen tipikliği oluşturur. Bu çalışmada, söz konusu yapıt karakterlerinin seçimi ve özellikleri, olaylar arası neden-sonuç ilişkilerine dair olasılıklar ve zaman-mekan fonu incelenecektir.

Sınıfsal farklılıkları belirgin biçimde vurgulayan 19. yüzyıl Polonya toplumu, Prus’un analiz ve gözlemlerinin konusunu oluşturur. Yazarın “Taş Bebek” adlı romanında, aristokrasiden işçi ve köylülerin oluşturduğu en alt sınıfa kadar bütün toplum kesimleri yansıtılır.

Romanda geniş bir yer verilen aristokrasi, küçük karakter farklılıklarına, ancak, güçlü kan bağlarına sahip kapalı bir grup oluşturur. Bu grup, megalomanlığı, her türlü etkinliğe yönelme konusundaki isteksizliği, savurganlığı ve ikiyüzlülüğüyle topluma yabancılaşmış bir sınıf olarak sunulur.

Sıra dışı olduklarına inanan, ancak, aşk konusunda yeteneksiz, zengin ve iyi bir aileden gelen bir koca ararken, erkeklerin ilgi ve duygularıyla oynayan aristokrat kadın karakterler (Izabela, Ewelina, kısmen de Waşowska) özellikle şaşırtıcı olanlarıdır. Aristokrat sınıftan genç bir kızın daha aşağı tabakadan biriyle evlenmesinin uygunsuz ve utanç verici sayıldığı aristokrat sınıfın görgü kuralları perspektifinden bakıldığında, bu karakterlerin söz konusu kurallara aykırı hareket etmesinin olanaksızlığı ya da bu konudaki isteksizlikleri anlaşılır bir durumdur. Izabela'nın dış dünyayı anlaşılabilir bir tablo olarak algılaması, arkadaş toplantıları biçimindeki yolculuklarda, gezilerde, balolarda, yarışmalarda ve yardım toplama toplantılarında zaman geçirmesi, bu sınıfa mensup kadınların tipik davranışlarına örnek oluşturur.

Sosyal statüsü sayesinde Wokulski'nin ticari yeteneğini kullanma 'hakkına sahip olan' ve iflasın eşiğindeyken bile çalışmayı hiç düşünmeyen Bay Tomasz karakterini, yapıttaki betimlenişi açısından aristokrasinin erkek temsilcilerinden biri olarak saymak gerekir. Akrabası olan Zasławska'nın mirasına konmayı bekleyen, kadınlarla flört etmekten hoşlanan ve onları baştan çıkararak Bay Starski bu sınıftan gelen erkeklerin bir başka tipini temsil etmektedir.

Mensubu oldukları aristokrat sınıfın normlarına aykırı davranan başkanın eşi Bayan Zasławska, Ochocki ve prens karakterlerini, aristokrasinin negatif biçimde karakterize edilmiş temsilcilerinden ayırmak gerekir. Çünkü başkanın eşi Bayan Zasławska Zasławek'te pozitivist programa yönelik çalışmalar yapar, Ochocki kendini bilime adar, prens ise kendi sosyal üstünlüğünün farkında olmasına rağmen, Polonya'nın daha iyi bir geleceğe sahip olması için bir şeyler yapması gerektiğini düşünür.

Bu istisnaların dışında, aristokrasiyi bize en iyi biçimde yansıtan, avukatın gözlemidir:

Bir şeyler yapmak istiyorlar, hatta akıllı ve eğitilmişler, ama enerjileri eksik. İrade hastalığı, efendim: bütün bu sınıfa bulaşmış durumda... Her şeyleri var: para, unvan, saygı, hatta kadınlar konusunda başarı, bu yüzden başka bir şey istemiyorlar (1.cilt, 11. bölüm).

“Taş Bebek”de yansıtılan Polonya kent soyluları dünyası, eğitim, meslek, köken ve uyruk bakımından aristokrasinin oldukça homojen nitelikli betiminden çok farklıdır. Aydın sınıfı temsil eden kahramanların (doktor, mucitler, öğretmenler, avukatlar, öğrenciler) yanında, ticaretle uğraşan kahramanlar (tüccarlar, dükkan sahipleri, komisyoncular) yer alır. Toplumun bu kesiminin uyruk bakımından sınıflandırılması da (Almanlar, Yahudiler ve Polonyalılar) mümkündür. Romanın başkahramanının bu kesimden olması, Prus’un kent soylu sınıfta toplumsal bir potansiyel gördüğünün, toplumsal hatta politik değişimlerin bu sınıfla gerçekleşebileceğini ümit ettiğinin bir işaretidir. Hırslı, çalışkan, enerji dolu, bilimsel, teknik ve toplumsal gelişime inanan, pozitivist program düşüncelerine göre hareket ederek, küstürülmüş ve fakir insanlara yardım etmeye çalışan başkahraman Wokulski, sosyal açıdan aktif bir Polonya kent soylusu örneğidir. Ancak, yapıtta sadece sıradışı bir örnek olarak kalır. Girişimciliği sayesinde kazancını katladığı için bir çılgın olarak kabul edildiği kendi kentsoylu sınıfını temsil etmez. Wokulski’nin çabaları, Napoleon taraftarı Rzecki, günlerini bira bardağıyla bütünleşmiş olarak geçiren müşavir Węgrowicz ya da geveze komisyoncu Szprot gibi, kent soylu sınıf temsilcileri tarafından anlaşılmaz. Riske girmeme isteği, iş yaşamı ve günlük yaşamdaki tutuculuk, gelenekselcilik, başkalarının başarılarını kıskanma, sık görülen siyasi hayalperestlik kent soylu sınıfı temsil eden karakterlerde farklı yoğunluklarda görülen tipik özelliklerdir.

Prus, Szlangbaum ailesi ve Doktor Szuman örneği ile Polonya Yahudilerinin problemlerini yansıtır. Yahudilere karşı takınılan tavır, bilgeliklerine karşı duyulan saygıdan (Doktor Szuman), antisemitist tutumlardan (satıcıların Henryk Szlangbaum’a olan tavrı), nefrete (Wokulski’nin tüm mal varlığının satın alınması ve ticaret alanında Polonyalıların adım adım yerlerinden edilmeleri nedeniyle) kadar varan bir çeşitlilik gösterir.

Romanda, toprak soylulara çok az yer verilmiştir. Bu sınıfın temsilcisi, bina yöneticisi olup topraklarını bu sınıf için tipik olan savurganlığı ile kaybeden Wirski’dir.

Wysocki kardeşler, fahişe Maria ve Powiśle’deki yoksullar topluluğu, açlık, yoksulluk ve hastalıklardan kırılmış, savaşa gücünü ve daha iyiye yönelik değişimlere olan inancını yitirmiş kesimi temsil ederler.

Prus, kahramanlarını karakterize ederken, toplumun analizi için gerekli olan sınıf temsili ilkesi dışında, kuşak ideallerinin temsili ilkesini de uygulamıştır.

En yaşlı kuşağı temsil eden Rzecki geçmişe bağlı olarak yaşamaktadır. Hassas, bir topluluk içinde gülünç ve sakar, ateşli bir yurtsever ve Polonya'yı kurtarma planlarında Napoleon yandaşı olan Rzecki, hayalperest ve tuhaf bir adam olarak görülür. Bir Napoleon taraftarı ve bir romantik olarak, yeni ekonomik-siyasal gerçeklik içinde artık yeri olmayan romantik kuşağı temsil eder.

45 yaşındaki başkahraman Wokulski, geçiş dönemi kuşağının temsilcisidir. Szuman, Wokulski'yi şöyle ifade etmektedir: "Onda, 60'lı yıllar öncesinin romantığı ile 70'li yılların pozitivist bir aradadır." Çünkü Wokulski hem romantizm döneminin (ayaklanma taraftarı yurtseverlik, saplantılı aşık) hem de pozitivism döneminin özelliklerini (doğa bilimlerine karşı merak, akla ve deneye olan inanç, çalışkanlık, organik çalışmaya ve pozitivist programa ilişkin idealleri gerçekleştirme) taşır. Wokulski'nin Izabela'ya beslediği çılgınca duygular ile Izabela'nın en yakın çevresini akıllıca fethetmesi arasındaki çelişki, onun içsel çekişmelerini bize en iyi biçimde yansıtır. Wokulski'nin trajedisi göz önüne alındığında, romantikler kuşağı gibi, geçiş dönemi kuşağının da duygusal ve düşünsel anlamda yenik düşmüş olduğunu söylemek mümkün.

Ochocki ise en genç kuşağı temsil eder. Birkaç yararlı buluşu sayesinde kabul görmüş bu pozitivist bilim insanı, kendisine uygun bir kadın bulamadığı için yalnızlığı seçer, uçan bir makine yapmaya ilişkin ütöpik planı ise ülkesini terk etmesinin temel nedenidir.

Kuşaksal idealleri temsil eden kahramanların başarısızlıklarını sergilemenin "Taş Bebek" in yazarı için ne derece önemli olduğu, yapıtın ilk önce "Üç Kuşak" başlığını taşıması gerektiği olgusunu kanıtlamaktadır.

"Taş Bebek"deki olay örgüsünü oluşturan konuların tipikliği, roman kahramanlarının tipikliğinden farklıdır.

Wokulski'nin hayatı, romanın aynı zamanda aşk konusu olarak da belirlenebilecek temel konusudur. Çünkü aşk, başkahramanın trajik sonunu getiren hemen hemen tüm etkinliklerinin itici gücüdür. Aşk kavramı, diğer kahramanların hayatında da sıra dışı derecede kötümser biçimde yansıtılmıştır: çok sayıdaki roman kahramanı arasında mutlu olan bir birey yoktur. Aşkı romantik biçimde "ruh birliği" olarak kabul eden erkekler (Wokulski, Rzecki, Szuman gibi) ideal kadını nafîle ararken, aşk, kadınların (Stawska ve başkanın eşi Bayan Zaslawska hariç) yabancı olduğu bir duygudur. Bu noktada, Prus'un realizminde, insanın aşkta mutsuz bir birey olarak yalnızlığa mahkum edilmiş olduğu sonucunu çıkarmak mümkün.

Kahramanların yaşamlarının (özellikle Rzecki, Stawska, Ochocki, Krzeszowski'ler ve Starski'nin yaşamı) oluşturduğu roman konuları beklendiği gibi mantıklı neden-sonuç ilişkilerine değil, temelde, romanın konusunun geçtiği dönemdeki sosyo-politik koşullara bağlıdır. Wokulski'nin, sürgünden dönmesinin ardından beklenen bir sonuç olarak gerçekleşen evliliğine ya da Izabela'nın, babasının ölümünden sonra içinde bulunduğu durumda tek çare olarak manastıra kapanmasına bu açıdan bakılmalıdır. Konuların akışında ve öyküler arası ilişkilerde ilk bakışta gözlenen mantıksızlığa, yapıtın kompozisyonu ve biçimi irdelenirken daha kapsamlı biçimde değinilecektir.

“Taş Bebek”in sosyal ve kuşaksal idealler düzlemindeki temsilini, romanın zaman- mekan fonu tamamlar. Romanda “yaşlı tezgahların günlüğü” ile yansıtılan dönem, bütün bir 19. yüzyılın geçmişiyle o dönemdeki gerçekliğin panoramik betimine derinlik katarak, Napoleon dönemine kadar uzanan yaklaşık iki yıllık (1878- 1879) bir zaman dilimini kapsar. Rzecki'nin anlattıklarında hem Halkların Baharı hem Osmanlı-Bulgar savaşı hem de Ocak Ayaklanması'ndan söz edilir.

Dickens'in Londra'sı (“Oliwer Twist”), Balzac'ın Paris'i (“Goriot Baba”) ya da Reymont'un Łódz'u (“Vaad Edilmiş Toprak”) gibi 19. yüzyılda biçimlenmiş bir kapitalist uygarlık merkezi olan Varşova “Taş Bebek”in mekanını oluşturur. Romandaki Varşova tablosu, genellikle Eski Şehir mahallesinin, günlüklerin yazarının çocukluk ve gençlik döneminden hafızasında kalan ve baskın renkleriyle Varşova'nın panoramasına zenginlik katan betimlerinden ve kentin 1878-79 yıllarındaki betiminden oluşur.

Yazar, aristokrat bir salon, Rzecki'nin odası ya da Mincel'in Podwale'deki dükkanı gibi kapalı alanların betiminde olduğu kadar, Varşova'nın caddeleri, park ve bahçeleri, Powiśle, yarış alanları gibi açık alanların betiminde de küçük detayların ustasıdır. Prus, romanına o dönemin bir belgesi niteliği kazandıran, giyim kuşam, atların çektiği araba çeşitleri, yenilen yemekler ve benzeri detaylardan oluşan dönem unsurlarını yansıtmayı da unutmamıştır.

“Taş Bebek”de yansıtılan Varşova'yı, o dönemdeki belirli kesimlerin yaşadığı yer olarak sosyolojik açıdan incelemek de mümkün. Dolayısıyla kent, aristokrat sınıfın Varşova'sı (Ujazdowski ve Jerozolimski Bulvarları, Łazienki ve Ogród Saski), Yahudilerin Varşova'sı (Nalewki) ve kentteki yoksulluğun natüralist biçimde sunulduğu Varşova (Powiśle) gibi değişik perspektiflerden ele alınabilir.

Yapıtta kahramanların ikamet ve iş yerleri öylesine detaylı betimlenmiştir ki, bu mekanların çoğunu bu gün bile bulmak güç değildir. Örneğin, Wokulski'nin Krakowskie Przedmieście no:4'te bulunan ve Kopernik heykeline bakan dairede yaşadığı, dükkanının (beş pencere) ise günümüzdeki Bolesław Prus adlı kitabevi olduğu bilinir. Detaylı park ve bahçe betimleriyle, Ogród Saski ve Łazienki'de Wokulski'nin izinden dolaşabiliriz. Łęczkiler'in tüm detaylarıyla betimlenmiş, Trzy Krzyże meydanı yakınındaki Aleje Jerozolimskie'de bulunan büyük taş evi ya da Kontes Karolowa'nın Aleje Jerozolimskie'deki küçük şatosu, bize bu yapıların o zamanlarda gerçekten var olduğunu düşündürür.

"Taş Bebek" adlı romanı, topoğrafik realizm yönteminin uygulanışı sayesinde tartışmasız biçimde tarihsel bir belge niteliği taşıyan ve Varşova'yı anlatan bir roman olarak değerlendirmek de mümkün. Yazarın en küçük detaylara varıncaya dek yaptığı betimler, araştırmacıları roman temelinde 19. yüzyıl sonu Varşova'sına ilişkin belgesel-tarihsel nitelikli araştırmalar yapmaya itmiştir (Godlewski, 1967; Grzeniewski 1965, 1967; Markiewicz, 1967).

Romanda geçen olaylarda, Wokulski'nin kısa bir süre bulunduğu Paris ve Zasláwie Köyü ile beraber Zasláwek çiftliği de betimlenmiştir. Belli bir stile sahip olmayan Varşova ile bir kontrast temelinde betimlenen Paris, mimari yönden uyumlu bir kenttir. Buna karşın, Adam Mickiewicz'in "Bay Tadeusz" (Pan Tadeusz) adlı yapıtındaki Soplicowo'nun dengi olan Zasláwek ve çevresinin yapıtın mekan fonuna eklenmesi, bu kez geleneksel toprak soylu sınıfın mutluluğunun romantik bir modelle başka bir hesaplaşmaya girdiğine işaret eder.

Prus'un realizminin önemi, tarihi içeriğe olan sadakatinin yanı sıra, sonrasında olduğu gibi, romanın yayımlandığı dönemde de değeri anlaşılammış ya da eleştirilmiş yapı-biçim çözümlerinin o döneme göre yenilikçi uygulamasına dayanır. Aleksander Świętochowski başta olmak üzere eleştirmenler, "Taş Bebek" adlı romanı kötü bir kompozisyona ve karakterlerinin yaratımında anlaşılmaz bir yöntemle sahip olduğu yönünde eleştirmişlerdir (Markiewicz, 1967). Ciddi bir edebiyat bilimcisi olarak tanınan Julian Krzyżanowski bu konudaki görüşünü şöyle açıklar:

Prus, mekanik olarak yan yana sıralanmış betimlerden oluşan, çok tuhaf bir yapıya sahip romanını yazarken, o zamanki yaşamın geniş alanlarında başıboş dolaşmıştır (Krzyżanowski, 1984:253).

Bu “başiboş dolaşma”, romanda, üzerinde yeterince düşünülmeden rastgele oluşturulmuş izlenimi veren öykülerin yapıtın bilinen hiçbir şemaya uymayan kompozisyonu içerisinde düzensiz ve kaotik dizilişi olarak algılanır. Yapıtın akış temposunu bir hızlandırıp bir yavaşlatarak ayrı bölümlerde temel teşkil eden olayları hiç umulmadık biçimde bir araya getirmek adına, örneğin romanın birbirini takip eden bölümlerinde yaşlı tezgahların günlüğünden bölümlere yer verilmesi ya da dükkandaki bir iş gününün veya Szuman’ın dairesinin neredeyse belgesel niteliğindeki betimleriyle romandaki akışın sürekli olarak ani biçimde kesilmesi yersiz ve sinir bozucu hissi verir. Roman kompozisyonunda ilk bakışta gözlenen plansızlığın yanı sıra, öykülerin birbirleriyle mantık ilkelerine aykırı ve beklenmedik biçimde birleşmeleri, Mraczewski ve Stawska’nın yaklaşması, nişanlı olan Ewelina’nın Starski ile ilişkisi ya da Wokulski’nin Wysocki kardeşler tarafından kurtarılması gibi sürekli biçimde olagelen sürprizleri bekleme konusunda okuyucuda bir gerginlik yaratır. Prus’un bu konudaki tepkisi, yöneltilen bu eleştirilere verilen en iyi yanıtıdır:

Özellikle büyük bir toplumsal olguyu konu edinen realist roman, ilk okunuşta her zaman karışık ve kaotik bir izlenim bırakır: bu, ağaçları sadece tek tek görülen, ama bir bütün olarak görülmeyen bir ormandır... (...) Plan ise yapıtın temasını oluşturan olayın doğal akışa göre geliştirilmesinden başka bir şey değildir ve kesinlikle gözleme ya da en azından olay akışının genel kurallarını bilmeye dayanmalıdır. (...) Yazar ne kadar iyi gözlem yaparsa, planları da o kadar az kalıplaşır ve ne kadar kuvvetli bir hayal gücüne sahipse, planlarını da bir o kadar karmaşık kurar. Her an kafa yormaya çok da gerek yoktur, çünkü temanın kendisi, yazarı elinden tutar gibi yönlendirir (Prus, 1890).

Prus’un “Taş Bebek”deki realizminin, rastlantısallık ilkesi olarak belirtilen temel özelliği, değişkenlik ve kaotiklikle karakterize edilen bir gerçeklik içerisinde olayların doğal akışını yansıtma gereğinden kaynaklanır. Ayrıca, roman (birkaç karakterin ölümü hariç) kesin sonları olmayan öyküler barındıran ve bir kaosun anlaşılmasız yollarını izleyerek sonsuz biçimde oluşacak bir gerçekliğin belirli bir zaman dilimi içerisindeki bölümünü ele almışa benzeyen açık kompozisyonlu bir yapıttır. Bu bağlamda, yapıtın tarih sahnesindeki bireyin kuklaya benzediğini vurgulayan başlığı, Rzecki’nin ifade ettiği şekilde yorumlanmalıdır: “İnsanlığın daha iyiye ulaşması için gerçekten bir plan var mı, yoksa her şey bir rastlantı eseri mi?”

Prus gerçek ustalığını “Taş Bebek”deki kahramanları biçimlendirme konusunda göstermiştir. Temel toplumsal ve kuşaksal sınıflardan (toplumun yatay ve dikey kesitinde) yapılmış karakter seçimi, bu karakterlerin ait

oldukları sınıf için karakteristik olan özellikler ve davranışlarla donatılması realizmin bu alandaki tipiklik koşulunu yerine getirir. Ancak, bu, Prus'un realizminin belirli tipleri-toplumsal sınıf temsilcilerini kopyalamış olduğu anlamına gelmez. Prus'un kahramanları, belirli biçimsel yöntemlerin kullanması sayesinde kendine özgü bireyler olarak "yaşarlar". Anlatımın realist romanda tam bir yenilik olarak iki ayrı noktadan (yazar ve yaşlı tezgahlar) sürdürülmesi bu anlamda büyük önem taşır. Yazarın pratikte aksiyon süresiyle sınırlı olan anlatımı sıra dışı derecede kısıtlıdır. Prus kahramanlarını fiziksel özelliklerden genellikle yoksun bırakmıştır, kahramanlarının karakter özelliklerinden söz etmez, eylemlerini değerlendirmez (Izabela ve babası hariç). Böylece, okuyucunun Rzecki'nin günlüğü ve diğer kahramanların yorum ve dedikodularına bağımlı kalması, "Taş Bebek"deki karakterlere çok boyutluluk kazandırır. Karakterler, kendileriyle ilgili bilgiler verilmesi suretiyle roman boyunca sürekli olarak yeniden biçimlenirler. Bu bilgiler öylesine öznel hatta çelişkilidir ki, okuyucunun kahramanlar hakkında kesin bir kaniye varması sıklıkla güçleşir.

Prus, kahramanların diğer kahramanlar tarafından dışarıdan "izlenmesi" ilkesinden yararlanmanın yanı sıra, onların iç dünyalarını, Wokulski'nin romandaki temel yansıtılış biçimi de olan iç monolog yöntemiyle göstermiştir. Wokulski'nin kendine ve diğer kahramanlara ilişkin görüşleri, değişen dış koşullara ve kendi bilincine bağlı olarak sıra dışı bir psikolojik gerçeklikle yansıtılmıştır. Başkahramanın kendini yargılamasından aklamasına dek uzanan içsel mücadelesi, bu geçiş kuşağı kent soylu sınıfın temsilcisinin kişiliğine yepyeni psikolojik değerler katar. İkinci anlatıcının iç dünyasının kaydı olan Rzecki'nin günlüğünü de, özellikle bu tuhaf idealistin ustalıklı sergilenmiş mizah anlayışı açısından farklı olması nedeniyle unutmamak gerekir.

Yapıttaki kahramanların bireyselliği, dış dünyanın ilginç bir yöntemle bu kahramanların toplumsal konumları açısından betimlenişinde de gözlenir. Bu nedenle, aynı mekanlar bir çok kez çok farklı biçimlerde yansıtılmıştır. Diyalog ve monologlardaki stilistik farklılıklar yapıt kahramanlarının bireyselliğini tamamlar.

"Taş Bebek" 19. yüzyıl Polonya realist romanının en başarılı örneklerindedir. Toplumsal sınıflar hatta kuşaklar açısından tipiklik ilkelerine göre yazılmış olan bu roman, söz konusu dönemin sorunsalı ve karakterini olabildiğince objektif biçimde yansıtır, ayrıca mekanların, tipik uğraşı ve olguların neredeyse bilimsel biçimde yapılmış detaylı betimleri yapıtın tarihsel değerini artırır. "Taş Bebek" her hangi bir yöne eğilimden

ve eğitcilerden uzak, toplumsal-geleneksel nitelikli bir roman olarak, yansıttığı dönemin (1887-1889) maskesini düşürücü açık bir güç olarak fark yaratır. Prus'un, Polonya toplumundaki yozlaşmayı yansıttığında gözlenen karamsarlığı, pozitivist programın başarısızlığının genel nedenlerinin aranmaya başlandığı, pozitivism dönemi edebiyatının olgun veya eleştirel realizm olarak adlandırılan son dönemine rastlar (Majda, 1994).

Ancak, "Taş Bebek", Balzac, Flaubert veya Tolstoy tipi klasik realist roman şemasından birçok bakımdan farklılık gösterir. Prus'un bağımsız ve açık kompozisyon biçimindeki anlatımı, tanrısal konumdaki yazar-anlatıcı rolünün belirgin biçimde kısıtlanmış olması, özellikle iç ve dış perspektiflerden yararlanarak ve kahramanların yaşadıklarında ortaya çıkan psikolojik unsurları vurgulayarak yapıt kahramanlarının eylem ve karakterlerinin objektif biçimde sunulması "Taş Bebek" in, roman türünün sonraki dönem gelişiminde öncü bir yapıt olarak görülmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü, ancak 20. yüzyıl romanı, insanın, "bir olgunun birçok perspektiften görülmesi" ve bireyin diğer insanlarla birlikte sürekli olarak değişen sistemler içerisindeki varoluşsal çokyüzlülüğü ilkeleri temelinde çevre tarafından biçimlendirilmesi (örneğin Sartre veya Gombrowicz'in yapıtları) yöntemini uygulamıştır. Bu açıdan bakıldığında, "Taş Bebek" in çağdaş roman ile rekabet edebildiği görüşü yerinde bir belirleme olacaktır.

KAYNAKÇA

- GODLEWSKI, S., L.B. Grzeniewski and H.Markiewicz. (1967). *Śladami Wokulskiego. Przewodnik Literacki Po Warszawskich Realiach "Lalki"*. Warszawa
- GRZENIEWSKI, L.B.(1965). *Warszawa w "Lalce" Prusa*. Warszawa.
- KRZYŻANOWSKI, J. (1984). *Nauka o Literaturze*. Wrocław.
- MAJDA, J. (1994). *Okresy Literackie*. Kraków.
- MARKIEWICZ, H. (1967). *"Lalka" Bolesława Prusa*. Warszawa.
- PRUS, B., (1890). *Słwko o Krytyce Pozytywnej*. Kurier Codzienny.
- TALUY YÜCE, N. (2002). *Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- SIEROTWIŃSKI, S. (1986). *Słownik Terminów Literackich*. Wrocław.